

STREIF AV AFRIKANSK DIKTNING IDAG

av

ALF IDLAND

Når trommene talar. To versdrama frå Nigeria. Av Obotunde Ijimere og Wole Soyinka. Overs. av Arnljot Eggen. Det Norske Samlaget, Oslo 1968. 142 s. Kr. 18,00.

En mann av folket. Av Chinua Achebe. Overs. av Karin Bang. Dreyers Forlag, Oslo 1967. 148 s. Kr. 28,00 innb.

Vi begynner å få en tiltakende interesse for ikke-europeisk skjønnlitteratur — noe som gir seg utslag på våre ulike forlag. Riktignok er der vel få litterære produkter vi stifter bekjentskap med, som ikke er påvirket av våre europeiske tradisjoner. Men likevel er denne litteratur berettiget navnet «ikke-europeisk» for så vidt som den griper tilbake til og tydelig inspireres av sin stedegne kultur.

Når det gjelder afrikansk diktning, er det ikke minst stammens myter og sagn som blir aktualisert på ny — også ut over sin religiøse funksjon. Og selvsagt må «kulturkollisjonen» bli gjenstand for oppmerksomhet hos mennesker som ofte med sin europeiske/amerikanske utdannelse har følt dette dilemma på kroppen.

Denne afrikanske diktning — som den asiatiske — burde oppta og engasjere ethvert menneske som står aktivt i en misjonssammenheng. Den er, etter mitt skjønn, et vesentlig og nødvendig supplement til de sosiologiske, etnologiske og religions-psykologiske studier en misjonær må drive for å ha mulighet til å nå disse mennesker med sitt budskap. I så henseende må vi innrømme adskillig uforstand blant våre forgjengere til tross for åpenbart påtvungne begrensninger. I et folks litteratur kan en utlending og fremmed — om han har noen grad av innfølingsevne — persipere det som alltid vil falle utenom de vitenskapelige fagstrukturer, nemlig det levde livet.

Selvsagt har han mulighet — stor mulighet — for å foreta feiltolkninger. Chinua Achebe forteller med ikke liten ironi om en franskmann som «i et høy-elegant magasin om Afrikansk kunst» begikk den «utilgivelige tabben å tolke fremmed kultur ut fra sine hjemlige forestillinger»:

«Om en maske fra vårt land skrev han omtrent slik: «Legg merke til de halvlukkede øynene med smertelig sammentrukne bryn og munnens ekstatiske, lidenskapelige linjer → Det var det rene tøv. Masken uttrykte simpelthen fjernhet og forakt for alt menneskelig. Hvis jeg møtte en kvinne på gaten og hun så på meg med det uttrykket, så var det akkurat noe slikt det ville innebære.»

Det følgende pretenderer heller ikke være mer enn noen få refleksjoner omkring møtet med et par-tre representanter for nyere vestafrikansk litteratur.

«Når trommene talar» er overtitelen — hos jorubafolket i Nigeria ble dikt ofte lest til akkompagnement av trommer — på to versdramaer «Obatala i fangenskap», av Obotunde Ijimere, og «Løva og juvelen», av Wole Soyinka.

Som Helge Rønning gjør oppmerksom på i sitt korte tillegg «Mytar og former i moderne nigeriansk dramatikk», er det eiendommelig å legge merke til hvor åpenbare røttene her er til de rituelle skikkene. Særlig når en tenker på det «sekulære» teatret i vår kultur som jo har den samme opprinnelse. Interessant er det også at de moderne teatergruppene fra tjue- og tretti-årene faktisk for en stor del sprang ut av det miljøet som ble skapt omkring kirkespillene i de afrikanske kirkene — hvilket jo heller ikke er uten parallell i Europas historie.

De moderne dramatikerne har i høy grad utnyttet tradisjonene fra sine gamle spill med sang, dans, mime og talekor. Særlig Ijimere minner adskillig i form og emnevalg om de greske klassikerne. Hans stykke «Obatala i fangenskap» er også en dramatisk utforming av et motiv fra mytene. Skaperguden Obatala, «som lar det strøyme blod i barn», oppsøker sin venn, tordenguden Shango, som kaster ham i fengsel, da han tror Obatala har villet stjele den praktfulle og ville hesten hans. Dermed er balansen i naturen forstyrret — og ufruktbarheten griner overalt. Obatala lider i tålmodighet — som spåmannen har forutsagt ham — inntil Shango må løse ham ut igjen.

Det er fristende å se en allusjon til Kristi lidelse i Obatalas tålmodige, forsvarsløse holdning overfor den han egentlig vil velsigne. Skjebneguden Eshu er den lunefulle som gleder seg ved å forvirre såvel guder som mennesker. Der er en slags resignert holdning i skildringen av møtet mellom skjebneguden og skaperguden. Eshu er også den som har ordet til sist. Fremtiden er ikke absolutt sikret, selv om balansen igjen er etablert ved erkjennelsen om at «Død og fødsel / kan kj bu for nær kvarandre. / Men hugs: dei kan heller ikkje skilje lag for godt.»

Wole Soyinka, som skal være den fremste av de nigerianske dramatikerne, virker nok mer europeisk og umiddelbart forståelig i hele sin form, selv om han i høy grad utnytter sin nigerianske tradisjon. I «Løva og juvelen» hersker to motivkretser — først sammenstøtet mellom den gamle kulturs tradisjoner og de nye, fremmede impulser, dernest den seksuelle potens som sterkt influerer stammens kollektive liv. Disse to har han behendig flettet inn i hverandre.

Sidi er landsbyens vakre jente — på skillet mellom gammelt og nytt — ettersom den «progressive» unge læreren, Lakunle, erklærer henne sin monogame kjærlighet, mens den gamle, slue høvdingen, Baroka, også gjerne vil gjøre henne til sin yndlingskone.

Det synes som Soyinka helst forsvaret de gamle verdier mot nymotens etterplapring. Læreren blir stort ikke mer enn en komisk figur der han til sist taper i kampen mot høvdingen, løvas, manndom. Men samtidig er Soyinka ikke ukritisk mot forstening i det gamle for dettes egen skyld.

«Løva og juvelen» er et fascinerende lite stykke dramatikkk — Soyinkas spesielle teknikk med bl.a. sang, dans og spill i spillet må virke sterkt på en scene. Med adskillig psykologisk innsikt avslører han sine personer — således ikke uten ironi, men også med forståelse.

Chinua Achebe — tidligere nigerianer, nå biafraner — avslører seg som en glitrende satiriker i nærværende roman. Den er skildringen av «folkets mann», høvding og minister M. A. Nanga. Han karakteriseres innledningsvis som «den mest folkekjære politiker i landet». Men den gode «kulturminister» viser seg nokså fort å være temmelig korrump — og kulturen er det så som så med: «...han forutsa at vårt land snart ville frembringe diktere som Shakespeare, Dickens, Jane Austin, Bernard Shaw og — idet han løftet øynene fra manuskriptet — Ian Fleming og Raymond Chandler.»

Nanga — den fødte opportunist som alltid redder seg ut av enhver situasjon, til og med utvendig elegant — blir satt i relieff til bokens fortellende jeg som forsøker å drive politikk uten å gå på akkord med sine moralske prinsipper. Pragmatikeren Nanga er ikke særlig anfektet av den slags — og kan han egentlig annet hvis han vil være politiker? Har dessuten den internasjonale politikk han plutselig befinner seg i sammenheng med, levnet ham særlige idealer i så måte? Han må være svært så blind om han ikke ser at her ytes det, men mottas det samtidig vederlag bak ryggen. Og en «mann av folket» er først og fremst lærenem. Hvem vil ikke mele sin egen kake om det er mulig? Nanga har fått muligheten — og han meler den med betydelig talent.

«En mann av folket» er en sviende utlevering av de politiske forhold i en av Afrikas unge stater. Og den er ikke uten snert til de «gamle demokratier» som i så liten grad har levnet renslige idealer hvor de fór fram. Men Achebe er ikke bare bitende — det er ikke den bitre, desillusjonerte forfatter som skriver — selv flyktet han i 1967 fra Nigeria av politiske grunner — han skriver også med undertoner av varme og dyp menneskelighet — ikke valent unnskyldende, men med håp, tross alt, om at der i fremtiden er vei ut av uføret.

Achebe er en sylskarp psykolog — ved en liten strek demaskerer han såvel sine egne som européeren eller amerikaneren. Og alltid med samme slående vidd. Der er f.eks. ikke liten brodd i historien han lar en negerforfatter fortelle om en hvit amerikaner som en dag kom bort til hans bord på hotellet og ville vite hva han mente om fredskorpset. «Jeg har ingenting imot det. Min datter er med i det.» — «ER DE AMERIKANER?» — «Javisst...» Historien skulle vel ikke være selvppløvd?

Heller ikke her blir Achebe ondskapsfull — og det er bl.a. det som gjør «En mann av folket» til en sjarmerende roman som hver leser med en smule sans for den elegante satire, vil ha adskillig å fryde seg over på hver side. Romanen skaper respekt for den mann av et ungt folk som med en sådan menneskelig overlegenhet inntil det pinefullt ærlige, kan meddele sin erkjennelse av forholdene.